

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

ISSN: 1857-7342

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

Издавачки совет

д-р Саша Митрев
д-р Кирил Цацков
д-р Кирил Барбареев
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков
м-р Верица Јосимовска

Редакциски одбор

д-р Кирил Цацков
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков

Главен и одговорен уредник

д-р Кирил Цацков

Единица на Универзитетот
Институт за историја и археологија

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров
Благој Михов

Печати

Печатница „Европа 92“ - Кочани
Тираж - 300 примероци

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Институт за историја и археологија
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. факс 201, 2000 Штип
Р. Македонија

СОДРЖИНА

м-р Александар Донски ВОБЕД	7
д-р Тодор Чепреганов, д-р Ѓорѓи Чакарјаневски МАКЕДОНИЗМОТ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ	9
д-р Кирил Цацков НЕОДМИНЛИВАТА ПЕДАГОШКА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО ШТИП И ВО ПРИЛЕП.....	17
д-р Ѓорѓи Малковски ПРОПАГАНДИТЕ НА БАЛКАНСКИТЕ ДРЖАВИ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	25
д-р Силвана Сидоровска-Чуповска ПРОСВЕТАТА ВО ШТИП ВО ВРЕМЕТО НА ПРЕРОДБАТА	31
д-р Александар Илиевски ПЕДАГОШКО-АНДРАГОШКАТА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	41
д-р Михајло Георгиевски ПРОСВЕТИТЕЛСКИТЕ ПОГЛЕДИ НА КРАТОВСКИОТ УЧИТЕЛ ДИМИТАР ПОП ЈОСИФОВИЧ, СОВРЕМЕНИК НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, ИЗНЕСЕНИ ВО НЕГОВИТЕ РАКОПИСИ ОД 1858 И 1869 ГОДИНА.....	51
м-р Дора Јурукова ЗНАЧЕЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ЗА УЧИТЕЛСКАТА ДЕЈНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА	57
д-р Наташа Котлар-Трајкова МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ И ПЕТКО РАЧОВ СЛАВЕЈКОВ	61
д-р Билјана Ристовска-Јосифовска ИСТОРИСКИТЕ ПРЕСЕЛБИ ОД МАКЕДОНИЈА ВО ОБЛАСТА ТУЗЛУК ВО БУГАРИЈА (втората половина на XIX и почетокот на XX век).....	67

проф. Трајче Мицески, спец. Роберт Конески, дипл.теолог ЕДУКАТИВНО-МЕНАџЕРСКО-ЛИДЕРСКИТЕ ОДЛИКИ НА ДИРЕКТОРОТ НА НАРОДНОТО УЧИЛИШТЕ ВО ПРИЛЕП (1874-1877) - ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	73
д-р Зоранчо Малинов ФОЛКЛОРНИ И ЕТНОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛИ ПУБЛИКУВАНИ ОД ШТИПЈАНИ КОН КРАЈОТ НА XIX ВЕК	85
д-р Снежана Јованова-Митковска НЕКОИ СОГЛЕДУВАЊА ЗА „ЗВУЧНАТА МЕТОДА“ НА КОВАЧЕВ	97
д-р Александар Трајановски НАРОДНООПШТИНСКИ И ПЕДАГОШКО-БОГОСЛОВСКИ УЧИЛИШТА ВО МАКЕДОНИЈА КОН СРЕДИНАТА НА XIX ВЕК (ПО ПРИМЕРОТ НА УЧИТЕЛСТВУВАЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, Д. МИЛАДИНОВ, СЛ. ДИНГОВА, К. ШАПКАРЕВ И ДРУГИ)	109
д-р Валентина Миронска-Христовска УЛОГАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО МАКЕДОНСКАТА ПРОСВЕТНА ТРАДИЦИЈА	123
м-р Елена Јосимовска УЧИЛИШТАТА ВО ШТИП ПРЕД И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	133
м-р Ванѓа Димитријева ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ЗНАЧЕЊЕТО НА НЕГОВАТА ЛИЧНОСТ ВО КУЛТУРНОТО ПОЛЕ НА МАКЕДОНИЈА.....	137
м-р Ирена Китанова ЕТИЧКО-ЕСТЕТСКИТЕ СЕГМЕНТИ ВО БУКВАРОТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	141
Донче Ефремов, Емилија Корунска ЈОСИФ КОВАЧЕВ И НЕГОВОТО ВРЕМЕ.....	145
м-р Оливер Цацков ЈОСИФ КОВАЧЕВ - УЧЕНИК И УЧИТЕЛ.....	151

м-р Ленче Насев ПОГЛЕД КОН ЖИВОТОТ И ДЕЛНОСТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ – ИСТАКНАТ МАКЕДОНСКИ ПЕДАГОГ И РЕФОРМАТОР ОД ШТИП	155
Иван Котев, Милена Цацкова ПРЕРОДБЕНСКОТО ДВИЖЕЊЕ ВО СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО И УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА АРСЕНИ КОСТЕНЦЕВ	163
м-р Верица Јосимовска ДЕЛАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ВРЕМЕТО ВО КОЕ ГИ СОЗДАВАШЕ	175
м-р Кире Филов РАЗВОЈОТ НА ПРОСВЕТНАТА ДЕЈНОСТ ВО ШТИП ПРЕД, ЗА ВРЕМЕ И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	179
Лидија Камчева ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ И НЕГОВОТО УЧИТЕЛСТВУВАЊЕ ВО ШТИП	185
м-р Марија Коцева ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА УЧИТЕЛИ ПО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА	191

УДК: 929Ковачев, Ј.

проф. д-р Кирил Цацков
Институт за историја и археологија
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

НЕОДМИНЛИВАТА ПЕДАГОШКА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО ШТИП И ВО ПРИЛЕП

Во Македонија и покрај тешките историски и економски околности низ кои поминувал македонскиот народ, образованието се сметало за многу исклучителна вредност и се правеле обиди да се создадат што повеќе услови за негов непречен развој.

Во првата половина на XIX век Штип бил познат трговско-занаетчиски град со богато развиена структура. Меѓу другите компоненти што го условиле неговиот занаетчиски и трговски растеж била и неговата географска положба. Овој богат трговско-занаетчиски живот овозможил да се развие младата штипска буржоазија, која започнала да го менува и духовниот живот на македонскиот народ, а колку повеќе економски јакнела, толку повеќе се осознавала. Потребите за богат просветно-културен живот во Штип и Штипско резултираат од стопанскиот подем на градот и материјалната зајакнатост на штипската чаршија, на штипските занаетчии и трговци. Во ова време како силен економски фактор особено се оформило штипско Ново Село и не случајно ова место станало центар на сите духовни банувања во Штип и Штипско. Поради тоа, економски зајакнатиот општествен слој, младата штипска буржоазија чувствувала потреба за масовно образование за просветување на младите генерации во Штип и поширокиот регион. Само со образовен и школуван машки и женски подмладок штипјани можеа да ја почувствуваат и својата посветла иднина.

Втората половина на XIX век е време на македонската преродба. Централно место на оваа преродбенска епоха што се однесува за школството има Јосиф Ковачев. Кој бил овој голем штипјанец?

Јосиф Ковачев е роден на 14 јануари 1839 година во Штип. Потекнува од занаетчиско семејство кое му овозможило да се школува. Основното образование го добил во штипското ќелијно училиште во кое учител му бил Павле Грозданов, ценет и почитуван од штипското население. Поради тоа, не случајно воочувајќи ја неговата подготвеност бил испратен во Кустендил, кај познатиот просветен и културен деец Неофит Рилски. Јосиф Ковачев на 16-годишна возраст бил испратен за учител во Гнилање.

Покрај учителската работа во овој крај, голем афинитет пројавил и кон творбите на народното творештво. Овде долго не се задржал од причини што силната желба за повисоко образование го однела во Белград, каде што престојувал од 1860 до 1864 година. Во овој град ја завршува Белградската духовна семинарија. Покрај тоа, овде ги добива и првите педагошки знаења и идеи што доаѓале од западните земји во тоа време во Србија.

Од 1864 до 1868 година заминал во Русија каде што го продолжил своето образование на Духовната академија во Киев. Покрај духовните науки ги изучувал историјата и педагогијата. Во овој град доаѓа во допир со педагошките идеи на голем број руски мислителци, меѓу кои и со педагошките сфаќања на еден од најголемите, не само руски, туку и светски педагог – Константин Ушински. Во Киев како студент се одликувал како совесен, трудољубив, ученољубив, па поради тоа не бил само почитуван од своите колеги, туку и од своите предавачи. Престојот во Белград и во Киев е од огромно значење за Ковачев, бидејќи тој ќе се запознае со современите методи, а со тоа ќе се оформи како голем педагог не само на Балканот туку и пошироко.

По завршувањето на Киевската духовна академија во 1868 година извесно време престојува во Габрово каде што развива интензивна педагошка активност, притоа применувајќи нови методи, како што тој ги нарекол – нагледна и гласна. По учителствувањето во Габрово, Јосиф Ковачев заминал во својата татковина и својот роден град Штип со конкретна желба да го реформира школството, а со тоа да даде и свој придонес за унапредување и осовременување. Неговото огромно значење се состои во тоа што со доаѓањето во Штип во 1869 година старото класично училиште го модифицирал и трансформирал во педагошко-богословно училиште, прво од таков вид во Македонија. Ова има неодминливо значење, затоа што подоцна континуирано продолжува процесот на осовременувањето на педагошката мисла во Македонија. Во педагошко-богословното училиште подготвувал кадри за учители во основното одделение и свештенички кадри. „Наставната програма на педагошкото училиште ги содржела следните предмети: Мироведение, Физика, Политичка економија, Географија, Историја, Природна историја, Јазикознаење, Пишување и читање, Историја на религијата, Историја на црквата, Религиско образование, Германски јазик и Гимнастика. Уште во првата година во училиштето биле запишани ученици од повеќе градови во Македонија“.¹

1) Ристо Попларзов, Нови податоци за првото педагошко училиште во Македонија, Гласник бр. I, Скопје, 1974 год., стр. 217

Настојувајќи да го постави школството на модерна основа го направил и првиот пробен чекор. Овде, за првпат ја вовел новата гласовна аналитичко-синтетичка метода, позната во тоа време како звучна „нагледна“. Посебно внимание Ковачев обраќал и на практичната работа. Јосиф ги водел учениците и на настава во природа, со цел да им ги објасни процесите, предметите и појавите во природата. Јосиф, исто така, отворил и курс за описменување на возрасните и ги поучувал трговците за водење на трговски книги. Училиштето на Јосиф Ковачев било комбинирано. Во него учеле и машки и женски. Во поглед на женското образование имал напредно размислување. Тој се залагал за формирање на посебен женски институт за подготвување учителки на кои им определил посебна улога во просветувањето на македонската жена. За збогатување на нагледноста на наставата, покрај учебници што ги имало за сите предмети, се употребувале и други помошни наставни нагледни средства: карти, глобуси, модели, разни предмети, цртежи, набљудувања, екскурзии и др.

Првата генерација ученици од штипското педагошко училиште излегле во 1871 година. „Успехот на учениците бил одличен. Новина во образовниот систем на ова училиште беше воведениот испит на крајот од годината, нешто како денешниот завршен испит (матура). Дотогаш такви испити не се изведувале во ни едно училиште во Македонија“².

Ковачев пројавил голем интерес и кон физичкото воспитување. Тоа се пројавило уште од школувањето во Белград, а своите сознанија за него тој ги збогатил и во Киев. Ковачев до крајот на својот живот ќе стане приврзаник на физичкото воспитување. Играта има големо значење и за учителите „ако тие знаат да и го изнајдат местото, таа станува учител на учителите“, пишува Јосиф Ковачев во школската педагогија. Детската игра му овозможува на секој учител добро да го запознае детето што е една од неговите најважни задачи. „Неговиот голем придонес за развојот на физичкото воспитание во Македонија претставува и тоа дека повеќе од завршените учители од педагошките школи во Штип и во Прилеп најверојатно го продолжиле неговото пионерско дело и на ова наставно подрачје. Поради сето тоа Ковачев се втемелува за еден од првите мошне значајни основоположници на физичкото воспитување и образование во Македонија“³.

Покрај својата педагошко-дидактичка метода како педагог со широка педагошка култура и еродиција, со изострен педагошки ум и како

2) Благоја Цветковски, 100 години од првото педагошко училиште во Штип, Скопје, 1969 год., стр. 6

3) Душан Станимировиќ, Придонесот на Јосиф Ковачев за развојот на физичкото воспитание во Македонија, Просветно дело, Скопје, 1993 год., стр. 112

педагошки деец напишал повеќе педагошки расправи, статии од теоријата и практиката на педагошкиот живот, сознанија кои ги стекнал низ своите студии и непосредната педагошка практика. Ги напишал трудовите: „Општа педагогија“ и „Раководство на првоначалното обучение – Буквар по гласовна методика“, прирачници и друга стручна литература. „Неговата објавена книга „Школската педагогија или методичко раководство за учители и управители на народните школи“ печатена во Виена во 1873 година била единствена книга што им послужила како помагало на македонските учители“.⁴

Поради својата напорна педагошка активност и односот, ја уживал големата почит на граѓаните во Штип, но турската власт неговата работа ја оценува како мошне опасна за Империјата, поради што често бил прогонуван и затворан. Една од причините поради што бил осудуван е и, слично како во Габрово, телесното вежбање на учениците што не им се допаднало на турските власти, бидејќи асоцирало на воена подготовка.

Успехот што го постигнал Ковачев во штипското Педагошко-богословно училиште дава повод на црковно-училишна општина во Прилеп да го покани да стане главен учител во Прилеп во 1874 година.

Кога зборуваме за образованието во Прилеп, само по себе се наметнува прашањето за неговата тесна поврзаност со името на големиот македонски педагог, штипјанецот Јосиф Ковачев. За неговото вистинско значење во развитокот на образованието во Прилеп, можеби, најдобра илустрација е поканата на прилепската општина упатена до Јосиф Ковачев. Неа ние ќе ја цитираме во целост, бидејќи сметаме дека има потреба од тоа:

ПОКАНА ОД ПРИЛЕПСКАТА ОПШТИНА ДО ЈОСИФ КОВАЧЕВ

7 септември 1874 год.

Родољубив господине Јосиф Ковачев!

во Штип

Овдешното население, откако стана свесно за неодложните потреби за просветата и напредокот, коишто ги бара времето, покажа пламена желба да се стават во нашите учебни установи во многу подобар ред. И бидејќи од верни наши пријатели доволно сме се увериле во Вашето достоинство и квалитети, се осмелуваме да се обрнеме кон Вашето родољубие за да Ве замолиме да се погрижите, Вашата милост за расцутот на нашите училишта со тоа што ќе ни бидете учител и едновремено директор над нив.

Знаеме дека немате никаква потреба да се оддалечите од вашиот

4) Историја на Македонскиот народ, книга 2, Скопје, 1969 год., стр. 69.

град и да учителствувате во нашиот град; и (од) Вашето искрено родољубие и пламената Ваша желба да ги видите својот мил род еден час поскоро напреднат во образованието и просветата сме уверени оти ќе се потрудите да учителствувате во нашиов град за да ги нахраните нашите кривки и нежни дечиња со духовна храна.

Заради тоа Ве молиме, ако не сте се погодиле некаде, да ни пишете веднаш за Вашите услови и послезната вредност на годишната плата за да Ви го испратиме писмото со погодба.

Ако ви се наоѓа таму и некој помошен учител, исто така јавете ни, како и за неговата плата зошто од таков имаме потреба.

Полни верба во Вашето родољубие, уверени сме оти за брго време ќе примиме задоволителен одговор, остануваме со добра мисла.

Прилеп 1874 год., 7 септември

Со потпис Претседателот

Ваши...

Кон средината на XIX век во Прилеп доаѓа до брз развој на занаетчиството и трговијата. Економското зајакнување на градот поволно се одразило и врз културниот, духовниот развој, а овозможило и натамошен напредок на економско засилување на домашното градско население, со што се создаваат можности за започнување на преродбенско движење во Македонија.

Келијните училишта не можеле да ги задоволат нарасаните потреби од занаетчиското и трговско граѓанство. Во 1843 година во Прилеп била изградена првата училишна зграда во дворот на црквата „Св. Благовештение“. Во таа зграда било отворено првото народно училиште кое работело под името „Св. Кирил и Методиј“. Во оваа зграда учителствувале голем број на познати македонски преродбеници. Прилепското училиште постигнало најголем дострел со доаѓањето на штипскиот учител Јосиф Ковачев.

Во Прилеп го отвора второто по ред во Македонија педагошко училиште за едуцирање на кадри за учители кои потоа станале носители на учителската традиција и образование во македонските градови и села.

Како учител и директор Ковачев многу придонел за квалитативно издигнување на училиштата. Тука тој ги реорганизираше училиштата и приспособил на современи педагошки барања. Во наставата тој прв го вовел одделенско-часовниот систем на настава, нови наставни принципи и методи, како и нови наставни средства и учебни помагала. Ковачев го реорганизираше и класното училиште и го приспособил на барањето на општината – да подготвува учители. „Како и во Штипско, и во Прилепско,

прилепското четирикласно училиште предност имале педагошките предмети, особено методиката на основната настава. Тоа претставувало еден вид семинарија во која учениците добивале средно заокружено образование и се подготвувале за учители“.⁵ За кратко време училиштето постигнало извонреден успех. Во него се оспособиле голем број модерни учители, кои ширејќи го духот на новото училиште и применувајќи ги новите педагошки идеи, значително придонесле за развитокот на основното образование во Македонија. Освен во Штип, голем придонес во поглед на физичкото воспитување дал и во Прилеп. Ковачев сметал дека основна задача на наставата по физичко воспитување е учениците да бидат оспособени правилно да го држат телото во сите пригоди, а посебно кога седат во нивните клупи. Програмската содржина по физичко воспитување, според Ковачев, треба да претставува систем на слободни вежби, како што се разни движења на различни делови на телото, главата, рацете, нозете и друго. Дворот на „училиштето како место за играње, за учителот е вистинска педагошка школа, првокласна училница. Воедно тој сметал и дека училницата треба во многу нешта да ги прими квалитетите на местото за играње. Тогаш тие ќе станат место на едно со радост расцутено детство“, истакнува тој.⁶

Плодотворната реформаторска педагошка работа на Ковачев во Прилеп ја прекинале Турците. Таму се задржал до крајот на 1876/1877 година, пред започнување на Руско-турската војна. Подоцна Јосиф Ковачев заминал во Скопје каде што починал на 31 октомври 1898 година.

Ковачевата просветна-педагошка работа е важна и значајна поради нејзините нови и специфични вредности. Неговите педагошки идеи имаат карактер на широки хумани и длабоки морални вредности. Во наставната теорија и практика застапуваше нови форми на работа со нов тон и стил. Ликот на Јосиф Ковачев ќе добие и друга димензија која стана трајно вредна и поучна и ќе продолжи да ги инспирира идните генерации. Делото на Јосиф Ковачев добива особено значење ако се оценува од аспект на подоцнежните достигнуања на македонската педагошка мисла. Всушност, тоа и ја овозможува идентификацијата на делото на Јосиф Ковачев со трајност и неодминливоста.

5) д-р Ристо Кантарчиев „Нова Македонија“ од 11 ноември 1979 година

6) Обрешков, О, Јосиф Ковачев, дејност и педагогически веку, БАН, Софија, 1963, 109.

Користена литература

- Ристо Кантарчиев: „Македонското преродбенско училиште“, Култура, Скопје, 1963 год.
- Астибо I-XX век, НИП „Трудбеник“, Скопје, 1964 год.
- Благоја Цветковски: „100 години од првото педагошко училиште во Штип“, Скопје, 1969 год.
- Александар Илиевски: „Влијанието на културно-историските и просветно-педагошките прилики во Македонија за појавата на Учителската школа ‘Гоце Делчев’ во Штип“, Просветно дело, бр. 2, 1992 година.
- Обрешков, О., Јосиф: „А. Ковачев – дејност и педагогически взгляди. Българска академија на науките, Известија на Педагогическиот институт „Акад. Т. Самодумов“, Софија, 1963, кн. XII.